

WOHL LEGACY

COVENANT & CONVERSATION

RAV SACKS İLE İNANCI PERAŞADA BULMAK

"Covenant & Conversation yazı dizisine yaptıkları cömert bağış için Maurice Wohl Charitable Foundation'a teşekkür ederim. Maurice ileri görüşlü bir hayırseverdi. Eşi Vivienne son derece mütevazıydı. Adanmışlık ve zarafetin benzersiz bir birlikteliğiydiler ve yaşamak onlar için vermek demektir."

Ki Tavo 5780

Sessiz Ol ve Dinle

Koronavirüs nedeniyle ilk kez sokağa çıkma yasağı uygulandığında, bana diğer hepsinden daha çok sorulan bir soru vardı: Dualar ne olacak? Tam da ona en çok ihtiyaç duyduğumuz zamanda kendimizi *tefila be-tsibur*, yani cemaatle birlikte duaya katılmanın mümkün olmadığı bir halde buluyoruz. En kutsal dualarımız, *devarim şe-bi-kduşa*, hepsi cemaatle birlikte dua etmeyi gerektirir. Bir *minyana* gerekli kılarlar. Rambam ve Ramban arasında, her şeyden önce ve esas olarak, dua emrinin bireylere mi yoksa bir bütün olarak cemaate mi verildiği konusunda bir görüş ayrılığı vardı. Ama cemaatin bir parçası olarak dua etmenin önem ve değeri konusunda ikisi arasında hiçbir görüş ayrılığı yoktu. Yahudiler olarak Tanrı'nın huzuruna geliş şeklimiz budur; her şeyden önce "Ben" değil, "Biz" olarak. Öyleyse, bu cemaatsel boyuttan yoksunken manevi kuvveti nereden bulacaktık?

Cevabım, bunun gerçekten de korkunç bir mahrumiyet olduğu yönündeydi. Bu kaybı önemsizleştirmenin hiçbir anlamı yoktu. Yeuda A-Levi'nin *Kuzari* adlı eserinde söylediği gibi, bireysel dualar, kendini, evinin etrafına bir duvar örmek suretiyle korumak gibidir. Kolektif dua ise, şehrin etrafındaki surları korumak üzere başkalarıyla işbirliği içinde hareket etmek gibidir. Şehrin etrafındaki surlar herkesi korur, yalnızca beni değil.¹ Üstelik ben kendim için dua ettiğim zaman, bencilce dua edebilir, doğrudan bana fayda getirecek, ama aynı zamanda başkaları için zararlı olabilecek bir şeyi isteyebilirim. Eğer dondurma satıyorsam, güneşin parıldamasını isterim, ama eğer şemsiye satıyorsam, yağmurun yağmasını isterim. Birlikte dua ettiğimiz zaman, bireysel, özel iyiliği değil, ortak iyiliği ararız.

Cemaatle birlikte edilen dua sadece cemaatin bir ifadesi olmaktan ibaret değildir. Aynı zamanda cemaati inşa eden bir etkidir de. Salgının sebep olduğu sokağa çıkma yasağının psikolojik maliyetinin sebebi de budur. Bizler yalnız değil, sosyal varlıklarız. Çoğumuz, arkadaşlık, birliktelik için özlem duyarız. Ve Zoom, Skype, YouTube, Facebook Live, WhatsApp ve Facetime harikaları bile asıl şeyin – yüz yüze karşılaşmanın – kaybını telafi edemez.

Ama tek başımıza dua etmemizin getirdiği bir kazanç da vardı. *Tefila be-tsibur*, cemaatin hızına ayak uydurmayı gerektirir. Duaların herhangi birinin – anlamlarının, müziklerinin, ritimlerinin ve yapılarının – üzerinde derinliğine düşünebilmek üzere tempoyu düşürmek zordur. Dua, temelde, konuşma ve dinleme arasında bir tür kontrpuandır. Ama cemaatle edilen dua birçok kez dinlemekten çok konuşmayı içerir. Sokağa

¹ Kuzari, III:19.

çıkma yasağı, duaların içerdiği şiirsellik ve tutkuyu daha fazla dinleyebileceğimiz anlamına geliyordu. Ve dua, sadece konuşmakla değil, dinlemekle ilgilidir.

Bet Yaakov adlı kitabındaki yazılarından birinde, İşbitzer Rebbe'nin (Rabi Morehday Leiner) oğlu Rabi Yaakov Leiner, bu haftaki *peraşada* yer alan bir ifade hakkında çarpıcı bir yorumda bulunur: *Asket uşma Yisrael*, “Sessiz ol ve dinle, Yisrael. Bugün Tanrı'n A-Şem'in halkı haline geldin” (Devarim 27:9). Rabi Yaakov Leiner, *görmek* ve *dinlemek* arasında, anlattıkları açısından temel bir fark olduğunu söyler. Görmek bize, etrafımızdaki şeylerin yüzeyleri, harici nitelikleri hakkında bilgi verir. Dinlemek ise bize içsellikleri, derinlikleri anlatır (*omek kol davar*).²

Rabi Leiner'in bu yorumları, 20. yüzyılın en büyük iletişim teknolojileri akademisyenlerinden biri olan Walter J Ong tarafından yankılanmıştır. Ong, “Diğer duylara kıyasla, sesin, içsellikle olan benzersiz ilişkisi”nden bahsetmiş ve şöyle eklemiştir: “Bu ilişki, insani bilincin ve insani iletişimin ta kendisinin içselliği nedeniyle önemlidir.”³ Başka bir deyişle, bir başkası için bir nesne olarak değil, bir özne olarak var olmamız, özellikle ses yoluyla, konuşma ve dinleme yoluyla olur. Dinlemek suretiyle, realitenin derinlik boyutu ile karşılaşırız.

Dinlediğimiz zaman, sadece seyrettiğimizde gösterdiğimiz katılım şeklinin çok daha ötesinde, kişisel olarak konunun içinde oluruz. Ong bunu, Tanah'ın özel niteliklerinden biri olarak görür. Tanrı evreni sözcükler yoluyla yaratır. Kendisi'ni insanlara sözlerle ifşa eder. Onlarla sözler aracılığıyla bir antlaşma yapar. Tora'nın en son ve doruk niteliğindeki kitabı, Devarim'dir, yani “sözler”. Ong, “söz” sözcüğünün karşılığı olan İbranice *davar* sözcüğünün aynı zamanda, bir olay, bir vaka, tarihte momentum oluşturan bir şey anlamına da geldiğine işaret eder. Eğer Tanrı'nın yaptığı en büyük şey konuşmaksa, o zaman bizim yapabileceğimiz en büyük şey de dinlemektir.

Sidur hakkındaki çeviri ve açıklamalarımda işaret ettiğim üzere, *duymak* ve *dinlemek* arasında da birçok kez gözden ırak kalan bir fark vardır. Bu gizliliğe sebebiyet veren şey, *Şema* sözcüğünün her iki anlama da geliyor olmasıdır. Ama iki fiil birbirinden çok farklıdır. Duymak pasiftir, dinlemek ise aktif. Duymak özel hiçbir konsantrasyonu gerektirmez, ama dinlemek gerektirir. Dinlemek dikkati, odaklanmayı ve diğer kişiye karşı açık olmayı talep eder. Bize verilebilecek en büyük armağanlardan biri, bizi gerçekten dinleyen bir kişiyle karşılaşmaktır. Ne yazık ki bu çok ender vuku bulan bir şeydir. Birçok örnekte, söyleyeceğimiz bir sonraki şeye kendimizi o kadar odaklarız ki, diğer insanın söylemekte olduklarını tam olarak, derinliğine dinlemeyiz.

Aynısı dua için de geçerlidir. Birisi bir keresinde duayı, *Tanrı'nın bizi dinlemesini dinlemek* şeklinde tanımlamıştı.

Tora ve Tanah'ta, dinlemek hakkında bazı önemli anlatımlar vardır. Örneğin, Yaakov'un, babasının Esav'a vermeye niyetlendiği *berahasını* aldığı olayı ele alın. Anlatım, görme kabiliyetini bir boyut olarak ortadan kaldırmaktadır: Yitshak ihtiyarlamıştır ve görememektedir. Yine de, önündeki oğlun gerçekten de Esav olup olmadığı konusunda ısrarlı şüpheleri vardır. Diğer duylarını teker teker dener. Oğlunun getirmiş olduğu yiyeceği *tadar*. Giysilerini *koklar*. Ellerine *dokunur*. “Ses Yaakov'un sesi, ama eller Esav'ın elleri” (Bereşit 27:22) sonucuna varır. Şayet Yitshak, tatma, koklama ve dokunma duylarından çok işitme duyusunun sağladığı delili takip etseydi ne kadar da çok ızdırıp bertaraf edilebilirdi.

Yaakov'un ilk üç oğlunun isimlerinin hepsi, anneleri Lea'nın ilgi talep eden bir haykırışını teşkil etmekteydi. İlk oğlunun ismini, “A-Şem ızdırabımı gördü. Kocam mutlaka beni şimdi sevecektir” diyerek Reuven koymuştu. İkincisine Şimon ismini verirken, “Çünkü A-Şem sevilmediğimi duydu. Bana bunu da

² *Bet Yaakov*, cilt. 4, *Tora u-moadim*, Roş Hodeş Menahem Av, 131.

³ Walter J Ong, *Orality and Literacy: the technologizing of the word*, Routledge, 1982, 71.

verdi” demişti. Üçüncü oğluna, “Şimdi kocam bana en nihayet bağlanacaktır, çünkü ona üç oğul doğurdum” diyerek, Levi adını vermişti. Acaba Yaakov onun bu haykırışlarını dinliyor muydu? Bilmiyoruz. Ama metnin basit anlamı, onun Lea’yı dinlemediğini göstermektedir. Ve Yaakov’un ölüm döşeginde verdiği *berahalar*dan, onun bu üç oğluya olan ilişkisinde bazı çatlaklar olduğunu bilmekteyiz.

Bir de, tüm zamanlar için Tanrı’nın Yisrael’e yönelik sözünün sesi olmak üzere seçilen kişi olarak tuhaf bir şekilde Moşe’nin tercih edilmesi konusu vardır. Moşe, kendisinin bir söz adamı olmadığını, konuşmadığını, “sünnetsiz dudakları” olduğunu, Tanrı’ya sürekli olarak hatırlatmaktaydı. Tora kuşkusuz bize çeşitli şeyler anlatmaktadır, ama acaba bunlardan biri de, Moşe’nin, konuşmayı zor bulduğu için dinlemeyi öğrenmiş olduğu olabilir mi? Şüphesiz, Moşe, Tanrı’yı, tarihteki diğer herhangi birinden daha iyi bir şekilde *duymuştur*.

Ayrıca, Eliyau’nun, Karmel Dağı’nda göklerden ateş inmesi çağrısında bulunarak Baal peygamberleri karşısında elde ettiği göz alıcı zaferi sonrasında gittiği Horev Dağı’ndaki drama vardır. Tanrı ona güçlü bir rüzgâr, bir deprem ve bir ateş göstermişti, ama Tanrı bunların hiçbirinde değildi. Bunların yerine, *kol demama daka*, “durgun, ince bir sesin” içindeydi. Bence bu, “sadece dinlediğiniz takdirde duyabileceğiniz bir ses” anlamına geliyor.

Şabat sabahları söylediğimiz Teilim 19’da çarpıcı güzellikte ifadeler yer alır. Bunlar bize “Gökler Tanrı’nın görkemini anlatır; gökkubbe ilan eder O’nun ellerinin eserini” der – üstelik “konuşma yok, kelimeler yok” iken. Yarattılış bütünü, Yaradan’ına, yeteri kadar dikkatle dinlersek duyabileceğimiz bir şarkı söyler. Trafikten çok az sesin geldiği, başımızın üzerinde uçaklarsa hiç ses gelmediği, kuşların cıvıltısını ve doğanın diğer seslerini, hatırladığım diğer herhangi bir zamandan çok daha canlı bir şekilde duyduğumuz salgın boyunca aklıma hep bu geldi.

Dinlemek, Moşe’nin Devarim’deki konuşmalarında başlıca temalardan biridir. *Şe-m-a* kökü bu kitapta tam 92 kez geçer ki bu çarpıcı bir sayıdır. *İşte, bu sıkıntı verici karantina döneminde kazandığımızı umduğum şey bu: Dualarımızı yavaşlatma ve onları dinleme, onların şiirselliğinin diğer zamanlardan daha derin bir şekilde içimize nüfuz etmesine izin verme kabiliyeti.*

Dinleme konusu üzerindeki düşünceleri bizi bu yolculuğa sevk etmiş olan Rabi Yaakov Leiner, trajik Av ayının, Tanrı’nın mevcudiyetini *görmenin* zor olduğu bir zaman olduğunu belirtir. İki Bet-Amikdaş kaybetmiştik. Bu durum, dünya uluslarına sanki Tanrı halkını terk etmiş gibi görünmüştü. Fakat tam da Tanrısal mevcudiyeti *görmenin* zor olduğu bir zamanda, *dinlemenin* üzerine odaklanabiliriz.⁴ **Dinlemenin en büyük sanatlardan biri olduğuna inanıyorum. Bizi Tanrı’ya, insan akranlarımıza ve doğanın güzelliklerine açar. Benim için bu tuhaf, zor zamanın armağanlarından biri, duaların temposunu, onların bana yönelik hitabını duyabileceğim şekilde yavaşlatabilme kabiliyeti oldu. Dua etmek, konuşmakla ilgili olduğu kadar dinlemekle de ilgilidir. Ve inancın kendisi, gürültünün altında yatan müziği dinleme kabiliyetidir.**

Şabat Şalom

Jonathan Starks

⁴ Aynı fikir, bundan çok daha önce, *Sefer Yetsira*’da yer alır. Bkz. *Bene Yisahar, Maamare Hodşe Tamuz va-Av, maamar 1, 3*. Bu konuya dikkatimi çeken Londra Bet Din’i kayıt görevlisi Bay David Frei’ye şükran borçluyum.

